

ВЕЛИКА ЛОЖА
И
“ЧЕРНОМОРСКИ ПРИЯТЕЛИ”
ВЪВ ВАРНА
(1884 — 1922 — 1940 г.)

Печат: "Издателска къща - МКИ"

гр. Кюстендил

2001

Идеите на масонството проникват на Балканите, Русия, Османската империя и Изтока през XVIII в. Тяхното шествие е доказателство за силата на Ренесансовия дух и нуждата от Просвещение. Първата ложа в Цариград се основава през 1738 г., а до средата на XIX в. числото им нараства на 11 ложи.¹ През 1787 г. в Русия функционират 145 ложи, масони се появяват в Киев, Одеса, Кишинев.² В Гърция през 1809 г., точно в Атина се учредява ложа, която през 1840 г. прераства във Велика ложа. Началната дата за Белград се сочи 1848 г. Проникването на свободно-зидарските звена в средна Европа е далеч по-рано: в Прага — 1727 г., във Виена — 1742, в Будапеща — 1836. В Дрезден Велика ложа се утвърждава през 1811 г.³

Прието е да се мисли, че първата ложа по нашите земи е създадена от чужденци във Видин. Според донесенията на френския консул полковник Мериаж при управлението на Осман Пазвантоглу във Видин през 1805 — 1807 г. действа масонска ложа.⁴ Фактът се потвърждава от проучванията на Димитър Мишев и Стоян Н. Коледаров.⁵ Интересно е заключението по този въпрос и на Димитър Недков: “В България Свободното зидарство се появява някъде около 1830 г., след като завърналият се от гр. Кишинев български архимандрит Ефрем прави опит в гр. Русе да основе масонска ложа”⁶. Публикациите на Стилян Чилингиров и други изследователи също свързват началото на българското масонство с архимандрит Ефрем. През 1874 г. в Свищов съществува ложа, в която членува въз-

¹ Р. Стояшки, История, същина, устройство и управление на Свободното зидарство, част I, С., 1936 г., с.60.

² Борис Башилов, История русского масонства, Москва, 1992 г.

³ Сп. Зидарски преглед, кн. 7, 1928 г.

⁴ Р. Стояшки, посл. книга, с.60.

⁵ Сп. Зидарски, преглед, кн. 3-4, 1934 г., с.108.

⁶ Требник на свободния зидар, първо издание, Русе, 1999, с.12.

рожденецът Николай Павлович. Чужденци масони има във Варна, В.Търново, Пловдив. Управителят на Русенския вилает Митхад паша и други влиятелни турски сановници са масони. Регулярна ложа в България се създава в Русе през 1880 г. от Иван Ведър, посветен в Цариград през 1863 г. в английска ложа. По това време в Букурещ Яш и други румънски градове има 20 ложи.

Всички тези процеси намират отзвук във Варна, най-голямото по онова време черноморско пристанище, крупен търговски и занаятчийски център. През 1880 г. градът брои 24555 жители и е по-голям по население от София. Древният му произход и материалната култура го правят привлекателен не само за комерсантите, чуждите консулства, но и за духовните веяния на времето. През Кримската война 1853 — 1856 градът е база на английския, френския и турския флот, сред чийто команден състав има масони. Да не говорим за по-далечни епохи, запечатани в материални и културни паметници, които напластяват в съзнанието на интелигенцията традиции, опит и историческа памет. Битката на народите от 1444 г. край Варна начело с Владислав Варненчик и Ян Хуниади се чества от населението като жертвено събитие.⁷

През 1828 — 1829 г. Варна е освободена от войските на Дибич. Археологическите реликви в града напомнят за славно минало, доказателство за което са Римските терми, Аспаруховият вал, Варненският некропол, съграден три хиляди години преди новата ера. През 1861 г. в града е основан революционен комитет от привърженици на Г.С.Раковски.⁸ В следващите годи-

⁷Требник на свободния зидар, първо издание, Русе, 1999, с.12.

⁸Бистра Цветкова, Паметна битка на народите, Варна, 1969 г.

⁹П.Няков. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934 г.

ни са отворени мъжко и девическо класно училище, а през 1870 г. — читалище. През 1866 г. в България е построена първата железница, съединила Русе със Варна. При нейното изграждане работят чужди специалисти, запознати с масонските идеи. През 1889 г. Варна е свързана със София чрез шосейна и (частично) ж.п. линия. Руският архитект Маас от Одеса проектира и ръководи построяването през 1883 — 1886 г. величествения храм "Св. Богородица". Дворецът в Евксиноград, започнат от княз Батемберг, масон, е завършен през 1886 г. Проектиран е от австрийския архитект Рупелмайер. Девическата гимназия, построена през 1901—1902 г. от П. Момчилов - масон, е архитектурен шедьовър.

Всички тези процеси, наред с Освобождението и създаването на българската държава, рефлектират към събитие от историята на масонството, което и до днес не е намерило пълното си изследване. Гласност за него за пръв път дава Димитър Ив. Ведър (син на учредителя на българското масонство) през 1938 г. Проучвал тези въпроси, изнасял градежи в ложите, черпил сведения от спомените и материалите на баща си — Димитър Ив. Ведър, масон от 30-а степен, твърди, че със съдействието на Русе и други центрове (най-вероятно Букурещ и Свищов) във Варна се учредява Велика ложа на България. Според автора това става на 14 януари 1884 г. — време, когато масонските ценности се разпространяват чрез огнища, отделни лица и чужди консулства. Стоян Коледаров твърди, че Цанко Дюстабанов и Иван Арnaudов от Габрово са посветени в Цариград. Знаем, че Константин Стоилов е посветен през 1876 г. в Лайпциг, Константин Величков — в Париж през 1881 г., а Алеко Кон-

стантинов — в Одеса. През 1883 г. в София чрез посредничеството на Будапеща и Виена се учредява ложа "Братство".

Великата ложа, учредена във Варна, не просъществува дълго, както това важи и за Русе. Основателят на българското масонство, както и синът му, нееднократно отбелязват, че причините за това трябва да се търсят в низкия стадий на социалната среда, нетърпимостта и превратностите на които е подложена току-що създадената държава. Те, казва Димитър Ив. Ведър, са станали причина "ложата в Русе и Великата такава [във Варна — б.а.] да се приспят още повече, че много от членовете им поради разни основания се преместиха в други градове".⁹ Посочените сведения с изграждането на ж.п. линия, пристанищния трафик, наличието на кантори и фирми във Варна имат пряко отношение към събитието, което Димитър Ив. Ведър описва.

Свидетелството за Великата ложа на Варна е единствено по рода си, но то е оставено от основоположника на масонството в България. Затова неговата научна и морална стойност е ценна.

След приспиването на Великата ложа за продължителен период от време масонството като институция заглъхва във Варна. Стана реч, че за това има много причини и не на последно място е отрицателното отношение към братството на цар Фердинанд. Ревностен католик, поучен от русофилските бунтове, където загинаха двама масони — Тома Кърджиев — 18-а степен и капитан Христо Кръстев — III-а степен, владетелят бе против създаването на Велика ложа в България.

⁹ Димитър Ив. Ведър, Свободното зидарство (франкмасонството), С., 1938 г., с.19.

Единици са от Варна, които са посветени, на първо място това е Янко Найденов, виден общественик и стопански деятел. Той е приет в София, ложа "Светлина", непосредствено след създаването ѝ. От скица № 9, 21.II.1921 г. се вижда, че гост на "Светлина" е Янко Найденов от Варна. Третият Велик събор от 25 септември 1921 г. го определи като довереник за Варна.¹⁰ Наред с него са приети няколко души действащи и запасни флотски офицери. Завършили академии в чужбина заедно с отделни представители на търговско-промишления елит, те създават през 1921 г. дейно масонско огнище. По настояване на Съюзния съвет Янко Найденов води просветна дейност, избран е за отговорник на огнището.

След учредяването на ложи в Пловдив и Русе, Съюзният съвет начело с Петър Мидилев насочи вниманието си към Варна. Посветени са представители на интелигенцията и комерческия бизнес. Броят на масоните в града нараства. От протокол [скица] № 36 на ложа "Зора", на 21.XI.1921 г. се вижда, че са посветени: Димитър Владов, 43 г., роден в Кукуш, Македония, секретар на Търговската камара във Варна и Грую Ив. Груев, 55-годишен, роден в Брацигово, но жител на гр. Варна. По-точно, на тази дата се четат рапортите за приемането им — гласуват с болшинство.¹¹ Една седмица по-късно [28.XII.1921 г.] приемат Георги Ив. Белчев от Варна, журналист.¹² От скица № 41, 26.XII.1921 г., е видно, че гост на занятието на ложа "Светлина" е Иван Михайлов от Варна. Той чете градеж за "Българския народен морски сговор". От скица № 16 на ложа "Светлина", 24.IV.1922 г., се вижда, че поемат разноските на брат Александър

¹⁰ Ц.Д. Архив, Протоколи на л. "Светлина" — Скица №9, 21.II.1921 г.

¹¹ Централен държавен архив, Протоколи [скици] на ложа "Зора", л.64.

¹² Пак там, Скица № 37.

Кличиян, посетил Варна и подпомогнал настаняването на ложата.¹³ Когато са изпълнени необходимите изисквания ложата да разполага със седем майстори, посветени в софийските ложи, се решава да се открие редовна, т.е. свършена работилница.

Съюзният съвет определя настанители в състав: Петър Мидилев, Велик майстор на В. Ложа на България, полковник Стефан Тодоров, съюзен съветник и д-р Христо Иванов, Дим. Ив. Ведър и Ст. Кутинчев. Тържественото занятие се състои на 18.VI.1922 г., в тържествената зала на хотел "Мусала". Делегацията от София пристига предния ден, подобаващо посрещната на гарата и настанена в хотел "Мусала".

Запазен е учредителният протокол на занятието, който е равнозначен на уникален документ за историята на масонството в гр. Варна:

¹³ Пах там, Протоколи на ложа "Светлина", л.75.

ОБЪЩАНИЕ

и

ОСНОВАТЕЛИТЪ

НБВН ☆ БНА

фонд № 122

арх. ед. 4

л. 1

Обр № 5.

Въ Слава на Вел. Арх. на Вселензта

Велика Ложа на България

Ние, ^{Основателите} ~~Сановниците~~ на Почит.: Л.: № 6 подъ
отличителното име: **"ЧЕРНОМОРСКИ ПРИЯТЕЛИ"**
въ присъствие на упълномощенитъ отъ Великия Управителенъ Съвѣтъ учрѣдители, **обѣщаваме:**

Да се съобразяваме строго и точно съ Устава и ~~Общите наредби~~ ^{Общите наредби} на Великата Ложа на България, съ особния правилникъ на Почитаемата Ложа и съ постановленията и нарежданията на Вел. Управ. Съвѣтъ, който признаваме за единчѣкъ прѣдставителъ на Вел. Ложа на България и Му обѣщаваме вѣрностъ и повиновение.

Прочее, задължаваме се да ратуваме за запазване и процъвтвяване на Символическото зидарство, което възприемаме напълно по своя воля, и прогласяваме: да изпълняваме длъжноститъ само на честния човѣкъ, които сж отличителни чѣрти на всѣки истински, вѣренъ и редовенъ зидаръ.

За удостоверение на всичко речено подписваме това въ учрѣдително засѣдание въ два еднообразни екземпляра

И.: Варна, 18. VI. 1922 1911 г.

Почт.: М.: *Народна*

I. Надз.: *Симеонов*

II. Надз.: *С. Димитров*

Блюст.: *Иванов*

Секр.: *Михайлов*

Касиеръ: *Кедрасинов*

Експертъ: *Н. Михайлов*

(печать)

Y. Nedel

Св. Михайлов
Петров

За първوماйстор е избран Я. Найденов, I надзирател — Ив. Михайлов, II надзирател — Димитър Фичев, Блюстител — Йордан Мирчев, касиер — Ив. Василев, експерт — Николай Тодоров, секретар — В. Игнатов. Ложата получава № 6 и се наименова “Черноморски приятели”.

Основателите обещава да спазват устава и Общите наредби на Великата ложа, като я признават за “едничък представител” в България и декларират, че ще се подчиняват на нейната дисциплина.

През първите години от създаването си ложа “Черноморски приятели” работи активно. През 1924 г. приема 8 членове и от 13 души¹⁴ по време на настаняването си на 27.IX.1924 г. наброява 20 братя. Начело на ложата по това време са:

Янко Найденов - Първوماйстор

Иван Михайлов — I надзирател

Димитър Фичев — II надзирател

Йордан Мирчев — Блюстител

Васил Игнатов — Секретар

Иван Василев — Ковчежник

С. Юлзари — Проверител и Попечител

През 1926 г. Съюзният секретар - Алек. Клициян посещава Варна във връзка с избирането на Димитър Фичев за Първوماйстор и Сава Иванов за I надзирател. Врх в развитието си “Черноморски приятели” отбелязва през 1927 — 28 г., когато числото на посветените достига 30 души.

На 18.XI.1926 г. “Черноморски приятели” избира управително тяло в следния състав:

Димитър Фичев — Първوماйстор

¹⁴ Великия събор, проведен на 24-25.IX.1922 г. Посочва 13 члена.

Сава Иванов — I Надзирател

Йордан Мирчев — Блюстител

Васил Игнатов — Секретар

Янко Найденов — Ковчезник ¹⁵

През 1927 г. ложата провежда 16 занятия и укрепва позициите си в "Българския народен морски сговор" и неговото списание "Морски сговор", което излиза във Варна от 1924 до 1940 г. Организацията е създадена през 1920 г. "за пробуждане у нашия народ любов към морето".¹⁶ Тя създава клонове във всички по-големи градове и развива огромна дейност. Начело на нейното ръководство стоят варненските масони.

Стана въпрос, че заслуга за укрепване на масонството във Варна имат Янко Найденов, заместилният го през 1926 г. Димитър Филчев и неговият приемник на поста Първомайстор през 1930 г. — Николай Тодоров. Към тях трябва да прибавим о.з. полковник Иван Михайлов и капитан I ранг Сава Иванов.

Голямо значение за издигане на масонската дейност има помощта, която Съюзният съвет начело с Петър Мидилев оказва на братята във Варна. За това допринасят и видните чужденци — масони, които посещават града. През май 1927 г. във Варна идва Анри Лафонтен ¹⁷ със съпругата си — белгийски сенатор, а през май 1928 г. Алберт Лантоан ¹⁸.

Те изнасят градежи, които способстват за духовно просветление на братята. Много градежи, които са четени в Софийските ложи са изпращани във Варна или авторите им са ко-

¹⁵ Сп. Зидарски преглед, кн. 1-2, 1927 г., с. 4. Виж и кн. 1, 1928 г. с. 1 за избирането на Димитър Филчев за Първомайстор.

¹⁶ Сп. Отец Паисий, кн. 10, 1933 г., с. 386. Виж статия по въпроса, написана от писателя Димитър Талев.

¹⁷ Сп. Зидарски преглед, кн. 5-7, 1927, с. 63

¹⁸ Доклад пред Великия събор, 22-23.IX.1928 г. [ЦД. Архив. Велики събори, л. 300-311]

мандировани в града. Такъв е случаят с градежа на Крум Мутафов за 200-годишнината от рождението на Джордж Вашингтон.¹⁹

Прави впечатление, че в "Черноморски приятели" активна роля играят висши флотски командири. Янко Найденов умира през февруари 1937 г. Почестите, които му са отдадени разкриват заслугите, които има за развитието на Варна.²⁰ Капитан I ранг Димитър Фичев, при ръководството на когото ложата добива успехи, е роден на 11.XII.1885 г. във Велико Търново. През 1931 г. е командир на военноморския флот. Капитан I ранг Сава Иванов — редактор на сп. "Морски стовор" е роден на 3.XI.1892 г. във Велико Търново. През 1935 г. е командир на военноморския флот. Виден член на ложата е Самуил Юлзари — роден през декември 1864 г. в Ямбол, починал във Варна на 2.XII.1933 г. От служител в железниците и военносъдебното ведомство, той се издига като виден комисионер и стопански деятел във Варна.²¹

Масонските жертви не отминават Варна. Тяхна гибел стават македонски революционери — масони, покосени от групата на Иван Михайлов, която убива първия Велик майстор на масоните — ген. Александър Протогеров. В центъра на Варна на 19.IX.1929 г. пада убит майсторът — масон Георги Баждаров.²²

Обществеността и македонската емиграция е разтърсена от убийството. Член на Задграничното ръководство на ВМРО, завършил Историко-философския факултет на Софийския университет, редактор на македонски вестници и книги — Георги Баждаров е скъпа жертва на масонското и македонско осво-

¹⁹ Сп. Зидарски преглед, кн. 2, 1932 г., с. 38.

²⁰ В-к Варненски поща, бр. 6586, 26.II.1937 г.

²¹ Р. Стояшки, пос. книга, с. 83.

²² Сп. Зидарски преглед, кн. 1, 1930 г., с. 32.

бодително дело. През 1927 г. той е съюзен съветник — т.е. член на 12-членния ръководен състав на Великата ложа на България.²³

Заповедта на военния министър ген. Никола Бакърджиев срещу членството на военни чинове във Великата ложа на България повлия за свиване на дейността на “Черноморски приятели”, защото активисти като Димитър Фичев, Сава Иванов и други са приспани. От 1930 г. членовете намаляват, а дейността става по-ограничена. Първомайсторът Николай Тодоров полага усилия, но се чувства апатия. След убийството на Георги Баждаров притокът на нови сили намалява. През 1930 г. са свикани само 6 занятия, четени са само 2 градежа, числото на членовете намалява наполовина.

В годините на своя възход членове на “Черноморски приятели” са следните лица:

1. Янко Найденов
2. Хаим Криспан
3. Димитър Фичев — капитан I ранг
4. Георги Серафимов
5. Сава Иванов — капитан I ранг
6. Георги Славянов — главен секретар на Българския народен морски сговор
7. Васил Игнатов — секретар на ложата
8. Йордан Мирчев — Блюстител
9. Давид Исак Папо — [Великия събор от 25.IX.1927 г. посочва, че ложа “Черноморски приятели” през отчетния период приема: Атанас Куртев

²³ Скица № 21, 23.IX.1929 г. на ложа “Светлина”.

Бр.: [ат] Блюстител съобщи, че на 19 т.м. [септември] в и .:Варна е убит бр.: проверител Баждаров и помоли да му се отдадат нужните почести.” [Ц.Д.Архив, Протоколи на ложа “Светлина”, л. 239]

Михаил Бърнев

Давид Исах Папо

Михаил Константинов

Димитър Кулаксьзов

Георги Славков

Петър Неделчев

Каприел М. Бояджиев]

10.Георги Ясников

11.В. Узунов

12.Георги Бошнаков

13.Христо Коцев

14.Боян Абаджиев

15.д-р Б. Божков

16.Ат. Кашлаков

17.Б. Хаимов

18.Д. Мишев

19.Самуил Юлзари

20.Михаил Константинов

21.Д. Кулаксьзов — [В скица № 9 от 19.III. 1928 г. на
 ложа "Светлина" се отбелязва, че приемат Недко Ку-
 лазксъзов от Шумен]

22.П. Неделчев

23.Каприел М. Бояджиев

24.И. Кокашвели

25.Михаил Бъров

26.д-р Г. Чакалов — [Изнася градеж пред л. "Зора" на
 тема: "Философия и масонство" — Скица № 13,
 28.III.1933 г.]

27. Николай Тодоров — [Боян Абаджиев и Н. Тодоров представляват "Черноморски приятели" на Великия събор — 14-15.I.1933 г.]
28. А. Арnaudов — [Документира се от среща на Иван Раев с него на 9.III.1937 г.]
29. Димитър Владов — секретар на Варненската търговска камара
30. Грую Ив. Груев — Директор на БН Банка — Варна
31. о.з. полк. Иван Михайлов — [Документира се от Скица № 41 на ложа "Светлина", 26.XII.1921 г., чете градеж "Морския народен сговор". На с. 73 четем "Бр.:" Михайлов изложи докъде е стигнало развитието на това народно дело.]
32. Христо Коцев — [Великият събор от 24-25.IX.1927 г. посочва, че "Черноморски приятели" се ръководи от:
 Д. Фичев — Първوماйстор
 С. Иванов — I надзирател
 Иван Василев — II надзирател
 Йордан Мирчев — Блюстител
 Христо Коцев — секретар]
33. Стефан Соларов — [Делегат от л. "Черноморски приятели" на Великия събор, 10-11.I.1931 г.]
34. Тодор Тодоров, Христо Спасов и Израел Леви са делегати от "Черноморски приятели" на Великия събор, 21-22.IX.1929 г.

По числен състав ложа "Черноморски приятели" не се различава от това, което са извършили ложа "Слънце" в Пловдив и "Дунавска звезда" в Русе.

Броят на членовете и съставът им е приблизително еднакъв. Възможно е да се създаде впечатление за малобройност на състава. Не трябва да се изпуска изпредвид, че братството държи за качеството на членовете. Този въпрос е дискутиран с френския гост Алберт Лантоан през май 1928 г. [време, когато "Черноморски приятели" има 30 члена], той отговори, че цифра от 600 масони за България е удовлетворителна. Като взема предвид ожесточеността на политическите нрави, френския масон (адвокат и историк) се изказа против каквото и да било по-нататъшно увеличаване на членовете. Всяка организация, заключава той, се разлага от посредствеността и широтата, която нахлува в нея.

От началото на 30-те години дейността на провинциалните ложи слабее. Натискът срещу масонството се засилва. Притокът на нови кадри намалява. Съюзният съвет изпраща административния си секретар Евстати Петров през 1930 г. да окаже помощ на варненските братя. Същото прави през 1933 г. съюзният съветник Константин Грънчаров.²⁴ През 1934 г. броят на членовете намалява на 13 души. Проведени са през годината 16 занятия, 6 градежа, посещават 70% от членовете, всички са отчетени. Ръководна роля играе Първомайсторът Николай Тодоров.²⁵ Броят на членовете до 1939 г. варира между 13-14 души.

Великият събор, проведен на 12.I.1940 г. отбелязва, че е настъпила дезорганизация в ложа "Черноморски приятели" и тя не може да излъчи ръководство.²⁶ На 31.XII.1939 г. членовете са 13 души. Решението на Великия събор от 25 юли 1940 г. за

²⁴ Сп. Зидарски преглед, кн. 2, 1933 г. с. 51

²⁵ Сп. Зидарски преглед, кн. 3-5, 1936

²⁶ Сп. Зидарски преглед, кн. 1-3, 1940 г., с.1-2

саморазпускане на ложата, съвпада с фактическото прекратяване на дейността на ложа "Черноморски приятели" от началото на годината.

Две са главните постижения на Варненската ложа: първото е запознаването на тесен кръг избраници с масонските идеи, в това число влизат висшите флотски началници; второто е създаването на Българския народен морски сговор и неговото списание, които обхванаха много членове и развиха активна родолюбива дейност. За това допринесоха и видните масони, които посещаваха Варна.